

ŞİİRLE HAYAT, ŞİİR GİBİ HAYAT*

Nihat ÖZTOPRAK**

ÖZET

Türk insanı doğumundan ölümüne kadar hayatını şiirle yaşamaktadır. Yeni doğan bir çocuk hayata ana şiirleri sayılabilecek ninnileri dinleyerek başlar. Sonra sokakta oynarken çocuğa şiirler, tekerlemeler söyler. Ablalarından ve abilerinden manzum bilmeceler, dede ve ninelerinden mânîler, mevlitler, ilahiler, tevhitler, dualar dinleyerek büyür. Her yıl idrak ettiği ramazanda iftarda ve sahurda davulcu mânîleriyle, şiir tadında kafiyeli dualarla, teravihlerde ilahilerle, teravih sonrası bazen sahurda kadar karağöz Hacivat ve hayal oyunlarından nice türkü, şarkı, mânî öğrenerek yetişir. Geleneğe sahip çıkan ailelerde doğum, hacca gitme, sakal bırakma, askere gitme, düğün, ölüm vs. her türlü başlangıçlarda manzum tarih düşürme ve levhalara şiir yazma âdeti hâlâ devam etmektedir.

Bu alışkanlıklar bir yandan devam ederken hayatın değişmesi, teknolojinin gelişmesiyle telefonla, e-postayla mesaj yazma, duvarlara yazı yazma şeklinde giren yeni alışkanlıklarımız da şiir kültürüyle birleştirilmiştir. Bayram, kandil, Cuma vb. mesajlarda şiir yazmak veya şiir tadında musra ve cümleler yazmak alışkanlıklar arasına girmiştir.

Bu arada Türk insanı Yûnus başta olmak üzere şairlerin şiirlerinden istifade ederek hayatını düzenlemekte şiir gibi hayat yaşamaya gayret etmektedir. Günlük hayatında üzerinde durduğu her konuyu daha anlaşılır, daha ikna edici kılmak için beyitlerden örnekler getirmeye çalışır. Türk milletinin hayatına rehberlik eden her biri atasözünü niteliği kazanmış bu berceste musra ve beyitlerden binlercesi hâlâ dillerde dolaşmaktadır.

Ninniyle başlayan şiirle hayat, ölünce mezar taşında ebedileşir. Atalarımız mezar taşına âyet ve hadislerin yanında ölümle ilgili veciz musra ve beyitler nakşederlerdi. Tek bakının Allah olduğunu, hayatın geçici olduğunu, her nefsin bir gün mutlaka ölümü tadacağını anlatan mezar taşı şiirleri Latin alfabesiyle günümüzde de gelenek olarak devam ettirilmektedir.

* Makalenin geliş tarihi: 25.05.2022 / Kabul tarihi: 10.06.2022

Bu makalenin ortaya çıkış hikâyesi, yayına hazırlanan A. Halûk Dursun Hatıra Kitabı'nda yer alan "A. Halûk Dursun Hocayla Geçen Yıllar" başlıklı yazıda dile getirilmiştir.

** Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, noztoprak@fsm.edu.tr, (Orcid ID: 0000-0002-7400-0180).

Bu makalede beşikten mezara kadar Türk insanının geçirdiği şiirle ve şiirce hayat, giriş bölümü ve onunla birlikte iki bölüm halinde ele alınarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Giriş bölümünde şiirin hususiyetleri ve insan - şiir ilişkisi, birinci bölümde hayatın şiirli safhaları, ikinci bölümde ise berceste şiirlerin hayatta kullanımı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Şiir, şiirce hayat, insan ve şiir.

Giriş

Yakın zamana kadar hayatı şiirle yaşayan, böylece hayatını şiirleştiren insanlar vardı. Onlar karşılaştıkları her olayda bir şiir, bir beyit ya da en azından bir mısra hatırlayarak o şiirin anlamından istifade ederler ve ona göre hayatlarına yön verirlerdi. Sadece kendi hayatlarına değil çevrelerine de böyle istikamet verirlerdi. Karşılaştıkları hadisenin ne getireceğini ne götüreceğini, nasıl çözüleceğini ve nasıl yorumlanacağını hep hafızalarındaki şiirlerle ilişkilendirerek anlamaya çalışır ve anlatırlardı. Onların hayatlarının ana çizgileri hep şiirlerle çizilirdi. Şiir onlar için rehber, şiir onlar için düsturdu.

Şiir; gerçekten istifade etmesini bilen için hayatın ölçüsüdür, şairin tecrübelerini yansıtır. İnsanlar yaşadıkları hayatları ancak kendileri bilir, kaydedilmezse o hayat tecrübeleri ölünce kaybolup gider. Ancak şairler tecrübelerini mısralara döküp kalıcı hale getirdikleri için onlardan insanlar istifade ederler. Şair; görünenin gerisindeki ve arkasındakini de görür, yarımın hayalini bugünden kurandır. Bu sebeple şiir geleceğin habercisidir.

Üniversite yıllarımda karşılaştığım bazı hocalarım böyleydi; hayatlarına şiirle yön verirler, şiir gibi hayat yaşarlardı. Selçuk Eraydın Hoca¹ konuşulan her konuda bir beyit söyler sonra konuyla ilgili yorumlar yapardı. O yorumları yapabilmek için mi şiir okur, şiir okuduğu için mi o

¹ 1937'de Bandırma Edincik'te doğan Selçuk Eraydın İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Tasavvuf tarihi hocalarındandı. Akademik şahsiyetinin gelişmesinde hocası Mahir İz'in izleri vardır. Tasavvuf tarihi, tarikatlar ve Türk İslam edebiyatı alanında çalışmıştır. Bu alanlarda *Tasavvuf ve Tarikatlar*, *Tasavvuf ve Edebiyat Yazıları*, *İslami Türk Edebiyatında Şekil ve Nevilere Giriş* adlı eserleri ve çeşitli dergilerde yazılmış onlarca makalesi vardır. 1995'te bir trafik kazası sonucu hayatını kaybetmiştir. Bk. Mustafa İsmet Uzun, "ERAYDIN, Selçuk", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2020, EK-1. Cilt, s. 410-411. <https://islamansiklopedisi.org.tr/eraydin-selcuk> (erişim tarihi: 03.04.2022)

yorumları yapardı bilemiyorum ama ikisinin de aynı kapıya çıktığını biliyorum. Sonra Ömer Çam Hocamın² aynı tarzın temsilcisi olduğuna şahit oldum. Ömer Hoca beytin ötesinde her konuda şiir okurdu. Billhassa Yûnus (ö. 1422)'tan, Âkif (ö. 1936)'ten, Yahya Kemal (ö. 1958)'den şiirler okurdu. Bir ders süresince Yûnus'tan şiirler okuduğuna şahit olmuşumdur. Sonra aynı tarzın diğer bir temsilcisi Ali İhsan Yurt Hocam (ö. 1993)'la³ tanıştım. Ali İhsan Yurt Hoca ayaklı bir ansiklopedi gibiydi. Din, tarih, edebiyat, kültür ve sanat alanlarında ne sorarsanız hemen cevabını alırdınız. Peygamberlerin, evliyaların, âlimlerin, şairlerin hayatlarını ve eserlerini ayrıntılarıyla bilirdi. Etrafındakiler ansiklopediye veya kitaba bakmak yerine hatırlayamadıkları ya da merak ettikleri hususları ona sorarlardı. O da her konunun başında veya sonunda şairini de belirterek örnek beyitlerle işlediği konuyu renklendirirdi. Sonra akademik yolculuğumun rehberi olan Hocam Âmil Çelebioğlu (ö. 1990)'nu⁴ tanıdım. İnsanlara hep bir mısra veya

² 1923'te Ordunun Ünye İlçesi Akkış Beldesinde dünyaya gelen Ömer Çam eğitimli bir aile ve çevrede yetişmiş eğitimci ve şairdir. Uzun yıllar Samsun, Ordu ve İstanbul'da ortaöğretimde çalıştı. 1970'te İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde eğitim ve psikoloji hocası olarak göreve başladı. İki yıl sonra da müdürlüğüne atandı. Eğitim bilimleri ve Türk edebiyatı alanında araştırmalar yaptı ve yazılar yazdı. Mehmet Âkif'in Safahat'ını, Yûnus'un Divan'ını ve Mevlânâ'nın binlerce şiirini ezbere bilir ve okurdu. Şiir ve şair kültürü çok genişti. Çevresinde "Yaşayan bir kütüphane" olarak tanınırdı. Bunların yanında şiirle harmanlanmış konuşmaları çok etkili olduğu için "Hatip" olarak da bilinirdi. 2002 yılında vefat etti. https://omercamaih1.meb.k12.tr/icerikler/omer-cam-hocakimdir_5392212.html (Erişim tarihi: 03.04.2022)

³ Yörük bir ailenin çocuğu olarak 1927'de İzmir Ödemişin bir köyünde dünyaya gelen Ali İhsan Yurt Hoca dinî ilimler ve Arapça üzerine eğitimler olarak büyüdü. 1950'de Said Nursi ile tanışınca ona bağlandı. 1955'te İstanbul'a geldi ve yayıncılığa başladı. İlk olarak Veznecilerde Yaprak Yayınevini kurdu. Sonra 1965'te Sönmez Neşriyatı kurdu. Türk yayın hayatına ciddi izler bıraktı. Ali İhsan Hoca keskin zekâsı, güçlü hafızası ve geniş malumatıyla tanındı. Karakter ve beden ilmi olan ilm-i kıyafet, soy ilmi olan ilm-i ensâb ve gizli ilimlerde üstat sayıldı. Son dönemlerinde IRCICA ve Diyanet İslam Araştırmalarında çalışmalar yaptı ve 30 Aralık 1993'te vefat etti. Bk. Mustafa İsmet Uzun, "YURT, Ali İhsan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2020, EK-2. Cilt, s. 676-677. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yurt-ali-ihsan> (erişim tarihi: 03.04.2022)

⁴ 1934'te Karaman'da doğan Âmil Çelebioğlu ailesiyle birlikte 7 yaşında İstanbul'a geldi. İstanbul'da ilk ve ortaöğretimini tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü ve aynı anda Sanat Tarihi Bölümünü okudu. 1966'da mezun olduğu Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde

beyitle hitap eder, karşıdaki onun sözlerinin mısra veya beyit olduğunu anlar ya da anlamaz ama o sihirli sözlerin tesirinde kalırdı. Hoca söylediği mısraın sihri bir de kendi büyüsunü katardı. İtiraf etmeliyim ki Allah'ın böyle seçkin kullarıyla beni karşılaştırmasından dolayı kendimi çok şanslı kabul ediyorum.

Hasılı Türk milleti olarak şiiri çok seven ve tarih boyunca binlerce şair yetiştiren bir milletiz. Hayatımızın her safhasında şiirle beraber olmuşuz. Doğumdan ölüme kadar, sevinçten kedere, düğünden yasa, savaştan barışa, sevgiden nefrete hemen her konuda şiir yazmışız. Ancak olumsuzluklarda oyalanmadan hep ideal güzeli aramış, hep ondan söz etmeye çalışmış, sevgi ve aşkı yüceltmışiz. Beşerî ve ilahî aşkı Türk milleti kadar çok işleyen yeryüzünde sayılı sayıda millet vardır. Hitap ettikleri kesimin, diline ve üslubuna göre kimi şiirler klasik edebiyat mahsulü, kimi şiirler halk edebiyatı mahsulü, kimi şiirler de tekke mahsulü sayılmıştır. Millet aynı, dil aynı, ruh aynı.

Şiirin hayatımıza bu kadar girmesinin sebebi onun Türk milleti tarafından "Lisan-ı Ruh" yani "ruhun dili" kabul edilmesidir. Şiir, çevrenin bizde yarattığı hisleri birtakım ölçüler çerçevesinde tasvir etmektir. Sözüün ölçülü, edebî ve özlü şeklidir. İnsanlar duygularını bazen gelişi güzel basit cümlelerle değil ölçülü, sırlı, büyü, çarpıcı, düşündürücü, nükteli bir şekilde yazmak ister. Böyle yazınca şiir ortaya çıkar. Nesirde insanların ne söylediği, şiirde ise ne söylediğinin yanında nasıl söylediği de önemlidir.

Şiir, şekil ve manadan ibarettir. Şiirdeki vezin, hece ölçüsü, kafiye ve redif gibi unsurlar onun şeklini; his, hayat ve fikir ise onun manasını teşkil eder. Bu haliyle şiir, ölçüleri ideal bir güzele benzer. Güzelin vücudu/görünüşi mana, onu taşıyan iskeleti ise şeklidir. İnsanların güzel ve çirkinine bakarken onların iskeletlerini göremediğimiz gibi şiire baktığımız zaman da onun iskeletini yani şekil hususiyetlerini

araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Sonra sırasıyla Erzurum Atatürk Üniversitesi, Ankara Hacettepe Üniversitesi ve Marmara Üniversitesinde çalışan hoca 1990 yılında hac vazifesini yerine getirirken el-Müeysem Tüneli'nde meydana gelen "Tünel Faciası"nda şehit oldu. Hoca Klasik Türk edebiyatı alanında edebiyat tarihi ve şerh konularında önemli eserler yayımladı. *Muhammediye*, *Sultan II. Murad Devri Mesnevileri*, *Türk Ninniler Hazinesi*, *Ramazannâme*, *Mesnevî-i Şerif Manzum Nahifî Tercümesi* gibi çok kıymetli eserlere imza atmıştır. Bk. Nihat Öztoprak, "Âmil Çelebioğlu'nun Hayatı ve Bibliyografyası", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1993. Sayı 7, sf. 1-12.

görmemeliyiz. Görmeyelim ki onun güzelliğine nüfuz edelim ve ona hayran olalım. Bu yüzden şekli ön plana çıkmış şiir ruhsuzdur. Böyle şiirleri Necip Fazıl Kısakürek (ö. 1981) "...gözlerindeki çukura alçı dökülmüş ve üzerine kömürle kaş, kirpik ve göz oturtmaya çalışılmış bir iskelet kafasına yani biraz makyaj yapılmış kuru kafaya" benzetir.⁵ Bağdatlı Rûhî (ö. 1605-06)'ye göre ise şekil ve mana bir arada olmalıdır. Ona göre mest edici bir şiirde kelimeler kadehe, mana da ona konulan aşk şarabına benzer. Asıl maksat aşk şarabını içmektir, ancak onu içebilmek için kadeh şarttır:

Seyr iden eş'ârını mest-i müdâm-ı feyz olur
Kim ma'ânî bâde-i müşkînidür elfâzî câm⁶

Şiirin ne olduğunu daha doğru anlayabilmek için Fuzûlî (ö.1556)'nin şairlik macerasını iyi bilmek gerekir. Fuzûlî daha çocuk yaşta hocası müftünün kızına âşık olmuş ve onun için şiirler yazmaya başlamış, sonra şiirlerinin teknik yönden sağlam olmadığını fark etmiş ve gidermek için kendisinden önce yaşamış büyük şairlerin şiirlerini okumaya koyulmuştur. Şiir tekniğini de uygulayarak yazdığı şiirlerin de istediği kıvamda olmadığını bir zaman sonra gören Fuzûlî bu sefer şiirlerinin ilim yönünden zayıf olduklarını fark etmiş. Bunun üzerine dönemin aklî ve naklî her türlü ilmini tahsil etmeye koyulmuş ve içinde bilginin de yer aldığı, şiir tekniği mükemmel şiirler yazmıştır. Bu gelişmelerden sonra yine bir ara şiirlerini tetkik etmiş, teknik yönden mükemmel ve bilgi yönünden donanımlı olmakla beraber insanı etkileyen ve çeken bir tesir uyandıramadıklarını, ruha hitap edemediklerini üzümlere müşahade etmiş. Bu açığı ancak aşk ile kapatabileceğini düşünerek aşkın peşine düşmüş. Aşkını aramaya başlamış, tasavvufa dalmış. Bu eğitiminden sonra yazdığı şiirler bugün elimizde olan her okuduğumuzda haz aldığımız, basit görünümlü ama erişilemez seviyeli sehl-i mümteni şiirlerdir. Fuzûlî hayat tecrübelerinin sonunda,

⁵ Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, İstanbul 1979, s. 453.

⁶ Nihat Öztoprak, "Rûhî'nin Şiir Anlayışı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 12, İstanbul 2005, s. 134.

İlm kesbiyle pâye-i rif'at
 Ârzû-yı muhâl imiş ancak
 Aşk imiş her ne var âlemde
 İlm bir kîl u kâl imiş ancak⁷

diyerek âlemde her şeyin aşktan ibaret olduğu sonucunu elde etmiş. Gerçekten de aşk ve sevgi insanoğlunun sahip olduğu en yüce duygudur, ruhun tek gıdası ve şiirinin kaynağıdır. Âşık olmayanı insan bile saymayan hocanın fıkrasını herkes bilir. Bir kez daha hatırlamakta yarar var:

Bir gün hocanın biri sohbetinde aşk konusunu işlemektedir. Aşkın öneminden, ruhun tek gıdası oluşundan vs. söz ederken yanına biri yaklaşip kulağına eğilerek "Hoca Efendi, eşeğimi kaybettim, buradakilere duyurur musun? Belki görenler olmuştur" demiş. Hoca konuşmasına ara vererek orada bulunanlara sormuş: "İçinizde hiç âşık olmamış biri var mı?" İki kişi çıkmış "Biz hiç âşık olmadık, aşk nedir bilmeyiz demişler". Hoca eşeğini kaybedene dönerek "Sen bir eşek arıyordun, al sana insan kılığında iki eşek" demiş. Anlaşılabacağı gibi aşkı tatmayan, sevmeyi bilmeyen, insan bile sayılmıyor, insan sayılmayanların şiirleri okunur mu?

Fuzûlî'nin bu şiir serüveni bizlere güçlü şair olmanın ve müstesna şiirler yazabilmenin ölçülerini veriyor. Onlar şiir estetiğini bilmek, ilim sahibi olmak ve aşk sahibi olmaktır. Esasen bu ölçüler şiir gibi bir hayat sürebilmek için de insanın ihtiyaç duyduğu şeylerdir. Yapılan her işte o işin tekniğine ve estetiğine ihtiyaç vardır. Her insan döneminin bilgisiyle donanmalıdır. Zira bilenle bilmeyen bir değildir. Ve işler severek, özenerek, aşkla yapılmalıdır. İşte böyle yapılan işler güzel, başarılı ve çekici olur. Eskiler derler ki kendinize eş seçerken, güzelliğinin yanında huyunun/ahlakının da güzelliğine dikkat edin zira güzele doyulur ama huyu güzel olana doyulmaz. Bu ölçü her hususta geçerlidir.

İnsan ve onun yüce duygusu olan aşk, şiirin temel unsurudur. Ancak aşkın yanında insanın çevresindeki her şey şiirin ilgi alanına girer. Fakat ne var ki, şiirin asıl gayesi bunları tanımak, tanıtmak değildir. O bunlardaki gizli sırları, sanat değerlerini, büyümlü ve çarpıcı ifadelerle ortaya çıkarma peşindedir. Bu yüzden ehline göre bir büyük şairin tabiatı tasvir eden şiiri,

⁷ Kenan Akyüz vd. (Haz.), *Fuzûlî Türkçe Divan*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1958, s. 485.

onun seyrinden daha değerlidir. Zira şair, tabiatın gizli güzelliğini ve görülmeyen değerlerini edebî bir dille ortaya koyar.

Kısaca özelliklerinden söz etmeye çalıştığımız şiir, insanın dolayısıyla toplumun ayrılmaz bir parçası olarak onun hayatına girer. Toplumun dünü kapsayan, bugünü gösteren ve özellikle de geleceğinden haberler getiren bir rüya gibidir. Zira cemiyet uyurken onun rüyasını şairler görür.

Esasen Türk milleti doğumundan ölümüne kadar hayatını şiirle devam ettirmektedir. Şiir Türk milletinin hayatının her yerinde her an onunladır. Ne var ki son zamanlarda bu gelenekten uzaklaştığı için hayatı şiirle yaşadığının farkında değildir. Zaten bunun farkında olup hayatı şiirle yaşayanlar şiir gibi hayat yaşarlar. Burada önce “şiirle hayatı” sonra “şiir gibi hayatı” örneklerle tekrar hatırlayalım:

Şiirle Hayat: Şiir Hayatın Her Yerinde

Türk kültüründe şiir hayatın her yerinde yer alır. Yakın zamanda bu durumda zayıflama görülse de hâlâ şiir hayatın içindedir. Şiirle buluşmamız doğumla başlar. Doğduğumuzda annelerimizin bizi avutmak ve uyutmak için söyledikleri ninniler, bir ananın bebeği için yazdığı şiirlerdir. Ninnilerin her biri bizim ilk duyduğumuz kendine has bir ahenkle okunan şiirlerdir, bu sebeple onlar edebî metin olarak kabul edilir. Bu demektir ki şiirle hayat bebeklikten başlar. Ahengiyle, güzel melodisiyle, sözleriyle ninnilerin her biri çocuğu geleceğe hazırlayan “bebek şiirleri”dir.

Dandini dandini dastana

Danalar girmiş bostana

Kov bostancı danayı

Yemesin lahanayı

Eee eee eee ee

Eee eee eee ee

Biner atın iyisine nenni

Düşer yolun kıyısına nenni

Haber verin dayısına nenni

Şeker alsın kuzusuna nenni

Eee eee eee ee
 Eee eee eee ee
 Fıfş fıfş kayıkçı
 Kayıkçının küreği
 Tıp tıp eder yüreği
 Akşama fincan böreği
 Yavrum yesin büyüsün
 Tıpış tıpış yürüsün
 Eee eee eee ee
 Eee eee eee ee

Bebeklikten çocukluğa geçişte anne ve babalarımızın bize anlattıkları **masallar** da edebî metinlerdir. Bazıları mensur şiir üslubunda ve şiir tadındadır. Masallarda anlatılanlar çocukların şahsiyetlerinin oluşumunda önemli rol oynar. Masallar sayesinde hayvanlar âlemini, efsaneleri, tarihi, gökyüzünü ve sosyal hayatı çocuklara tanıtmış oluruz.⁸

Annelerimizden ninni dinleyerek kulaklarımızda oluşan o derunî ahenk, yürüyüp sokakta oynamaya başladığımızda çocukça bir hal alarak tekerlemelere dönüşür. **Tekerlemeler** anlamsız ama kafiyeli mısralardan oluşan saf çocukluk şiirlerinden başka bir şey değildir:

Portakal:

Portakalı soydum
 Başucuma koydum
 Ben bir yalan uydurdum
 Duma duma dum
 Duma duma dum
 Öğretmeni kandırdım
 Kandırdım

...

Yağmur:

⁸ Geniş bilgi için bk. Saim Sakaoğlu, *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

Yağ yağ yağmur
 Teknede hamur
 Bahçede çamur
 Ver Allah'ım ver
 Sicim gibi yağmur

Ninni ve masallardan sonra ana ve babalarımızdan **mâniler** duymaya başlarız. Mâniler Türk milletinin hayatının aynasıdır. Hayatın her safhasında mâni vardır. Mâni Türk milletinin âdeta konuşma biçimi ve anlaşma şeklidir. Genç kızlar ve erkekler birbirlerine aşklarını mânilerle ilan eder, bayram yerlerinde karşılıklı mâni atışırlar; çamaşır yıkarken, soku döverken, kına yakarken, çeyiz sererken velhasıl her türlü birliktelikte karşılıklı mâni atışmaları yapılır. Mâniler Türk milletinin millî ve edebî sesidir:⁹

Karşıda ala inek
 Tüyleri benek benek
 Hiç boğazımdan geçmiyor
 Yârsız yediğim yemek
 ...

Kuş kafese girmiyor
 Buna aklım ermiyor
 Hiç boşuna âh çekme
 Annem beni vermiyor
 ...

Geline bak geline
 Kına yakmış eline
 Ne mutlu bu geline
 Gidiyor sevdiğine
 ...

⁹ Hayatı şiirle yaşamanın bir örneği olarak Erzincan'ın Kemaliye İlçesi (eski adı Eğin)'nde "Mâniler Yolu" vardır. Yerli yabancı turistlerin uğrak yeri olan bu yolda Osmanlı döneminde gurbete giden eşlerine özlem ve hasret duygularını yazıya döken kadınların mânileri bu yolda levhalarla sergilenmektedir. <https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/erzincanda-ozlem-ve-hasretin-dile-geldigi-mani-yolu,S22vIvTfdk23y9-ItC8GQA>

Su gelir akar geçer
 Bendini yıkar geçer
 Dünya bir penceredir
 Her gelen bakar geçer

Çocuk gençliğe adım atarken hikâye ve romanla tanışır, şiirle ünsiyetini artırır. İlkokul, ortaokul ve lise yıllarında küçükten büyüğe doğru, düşük seviyeden yüksek seviyeye doğru hikâyeler ve romanlar okumaya başlar. Hikâye ve romanlar edebî metinler olup okuyana zevk verir. Kuruluşlarında zaman, mekân, şahıs, olay örgüsü çarpıcı, etkili, nükteli edebî bir dille kaleme alınır. İçlerinde yer yer şiir tadında anlatımlar vardır. Hikâye ve romanlar esasen hayatın bir kesitidir, birilerinin başına gelmiş ve herkesin başına gelebilecek olaylardır.

Türkiye’de gençlik, ortaokul yıllarında Ömer Seyfettin (ö. 1920)’in hikâyeleriyle büyür. Tarih sevgisini, hikâye tadını, milli hassasiyeti... onun hikâyeleriyle elde eder; Türk kültürünü onun hikâyeleriyle tanır. Türkiye’de ilköğretim ve ortaöğretimde onun hikâyelerini tanımayan kimse yok gibidir. Onun hikâyeleri sayesinde Türk gençliği dil zevki, anlatım yeteneği ve tarih bilinci kazanmıştır. Türkiye’de Ömer Seyfettin’in Pembe İncili Kaftan, Perili Köşk, Topuz, Falaka, Diyet, Yalnız Efe, İlk Cinayet, Kaşağı, İlk Namaz, Bomba gibi hikâyelerini hatırlamayan çok az insan vardır.¹⁰

Daha sonra hikâye yanında roman okumaya başlanır.

Türk toplumunda hem eğitim hem de eğlence amaçlı bilmece kültürü çok yaygındır. Cevabı nar olan “Çarşıdan aldım bir tane eve geldim bin tane” bilmececi gücünü bünyesinde bulunan “bir-bin” tezadından alır. Tezat ile kurulmuş cevabı ramazan olan bir manzum bilmece de şöyledir:

Benim bir bağım var
 Yılda gelir otuz okka üzümü
 Akını yersen haramdır
 Karasını yersen helaldir

Eskiler bilmeceyi iki türlü icra ediyorlardı. Onlardan biri cevabı Allah’ın ismi veya sıfatları ya da insan ismi olan bilmeceler ki buna

¹⁰ Ömer Seyfettin *Bütün Hikâyeleri*, Haz. Neslihan Kılıç, Üç Harf ABC Yayınları, İstanbul 2009.

muamma denir. Urfalı Nâbî (ö. 1712)'nin kendi mahlasını gizlediği şu tek beyitlik muamması erbabı arasında çok tanınmıştır:

Bende yok sabr u sükûn sende vefâdan zerre
İki yokdan ne çıkar fikr idelüm bir kerre¹¹

Cevabı nesne olan bilmecelere ise **lugaz** denir.¹²

Doğumdan ölüme kadar hayatın her safhasında çoğu zaman neşelenmek için bazen de hüzünlenmek için söylediğimiz **şarkılar** ve **türküler** de şiirlerin bestelenmiş halleridir. Bestelenmeseler de şarkı ve türkü Türk edebiyatında nazım şekli ve türü olarak yer alır. Şarkı sözleri güfte diye de isimlendirilir. Güftenin, klasik Türk edebiyatındaki şarkı, halk edebiyatındaki türküden az da olsa farkı olmakla beraber bunları birbirinden ayırmak zordur. Bu şiirler Türk'ün hayat hikâyesinin besteleridir. Herkes onlarda kendine ait bir söz ve ses bulur ve herkes az veya çok şarkı veya türkü murıldanır. Atalarımız "Türkü bilmeyen Türkü bilmez" demişler. Gerçekten de şarkı ve türküler Türk milletinin duygularının şiiri ve bestesidirler.

Özellikle günümüzde dilimizin virdi şarkı ve türküdür. Yolda giden bir genç telefonla konuşmuyorsa mutlaka şarkı dinliyordur. Yemek yapan veya bulaşık yıkayan hanımın, zihnini oyalamak için sığınaklarından biri onlardır. Bildikleri bütün şarkıları tekrar eder dururlar:

Ordunun dereleri
Aksa yukarı aksa
Vermem seni ellere
Ordu üstüme kalksa
Sürmelim aman

¹¹ Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Divânı*, c.II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, s.1326.

¹² Muamma ve lugaz için bk. *Türk Bilmeceler Hazinesi*, Haz. Âmil Çelebioğlu – Yusuf Ziya Öksüz, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1995. Örnek olması bakımından cevabı "kalem" olan bir lugaz aşağıya kaydedilmiştir:

Ol nedir ki yok durur cisminde can
Karnı içi dopdolu yılan çıyan
Dili yoktur yetmiş iki dil bilir
Başını kesiceğiz söyler ayân (bk. aynı eser s. 17)

veya

Uzun ince bir yoldayım
Gidiyorum gündüz gece
Bilmiyorum ne haldeyim
Gidiyorum gündüz gece

Dünyaya geldiğim anda
Yürüdüm hayli zamanda
İki kapılı bir handa
Gidiyorum gündüz gece

Uykuda dahi yürüyom
Kalmaya sebep arıyom
Gidenleri hep görüyom
Gidiyorum gündüz gece

Kırk dokuz yıl bu yollarda
Ovada dağda çöllerde
Düşmüşüm gurbet ellerde
Gidiyorum gündüz gece

Şaşar Veysel işbu hâle
Gâh ağlaya gâhi güle
Yetişmek için menzile
Gidiyorum gündüz gece¹³

Türk milletinin hayatının birçok safhasında yer alan dinî merasimlerde mevlit okuma geleneği vardır. **Mevlitler** de bir şiir türüdür. Başta Süleyman Çelebi (ö. 1422?)'nin *Vesiletü'n-Necât* adlı mevlidi olmak üzere çok sayıda mevlit metni yazılmıştır. Kandil akşamları camilerde düzenlenen mevlit merasimlerinde okunan tevhit, münacat, na't, ilahî ve diğer metinler hep şiirdir. Kandil akşamlarının dışında doğum, ölüm, sünnet, düğün, asker uğurlama gibi çeşitli kutlamalarda da Kur'an okumanın yanında mevlit okunmaktadır. Mevlidin,

¹³ Ali Berat Alptekin, *Âşık Veysel, Türkü Türkü Çağırırız*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s.152.

Allah adın zikridelüm evvelâ
Vâcib oldur cümle işde her kula

Allah adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ide Allâh ana¹⁴

şeklindeki ilk beyitleri hepimizin zihnindedir.

Gerek namazlarda gerek dinî merasimlerde okunan **dualar** da kimi zaman serbest şiir, kimi zaman mensur şiir tarzındadır. Kendi içinde duygulu, etkili, vurgulu, kafiyeli özgün şiir tadında metinlerdir.

Ramazan duası:

Yâ Rab kerem it fahr-ı cihân hürmetine
Mahz- ı şeref-i kevn ü mekân hürmetine
Biz her ne kadar bilmedik ise kadrin
'Afv it bizi yâ Rab ramazan hürmetine¹⁵

Ecdat yadigârı bir ramazan duası:

Günleriniz hayrola
Hayırlar fethola
Şerler def ola

Gönüller şâd u handân ola
Müşkilatlar hall u âsân ola

Hastalar şifâyâb ola
Dertliler devâyâb ola
Borçlular edâyâb ola

Nâ-murâd olanlar ber-murâd ola
Nâ-şâd olanlar şâd ü handân ola

Kalplerimiz mesrûr
Ayıplarımız mestûr
Günahlarımız mağfûr

¹⁴ Kâzım Baykal, *Süleyman Çelebi ve Mevlid*, (Haz.) Kadir Atlansoy, Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, Bursa 1999, s.62.

¹⁵ Atabey Kılıç (Haz.), *Mirzâ-zâde Ahmed Neylî ve Divânı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2004, s. 506, 20 numaralı rubai.

Dünyamız ma'mûr

Âhiretimiz ma'mûr

İçimiz dışımız pür nûr ola

Âhir ve âkıbetimiz hayrola

Ramazân-ı Şerîflerimiz mübârek ola...

Türk milletinin hayatında **ramazan** sevinç, coşku, yardımlaşma, buluşma ve görüşme iklimidir. Büyük şehirlerde kaybolmakla birlikte Anadolu'nun birçok kasaba ve köyünde ramazanda iftarda ve sahurda mânilerle davul çalma geleneği hâlâ devam etmektedir. Sahura kadar dinî ve edebî sohbetler yapılmakta, camilerde ilahiler okunmaktadır. Bazı camilerde müezzinler teravih namazının aralarında bir ya da iki beyit ilahî tevhit okurlar. Ramazanın ilk on beş günü redifleri "Merhaba, Hoş geldin, ya şehri ramazan, ey mağfîret ayı", on beşinden sonra ise "Elveda, ya şehri ramazan elveda, ah ayrılık" gibi ilahiler okunur.

Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1628)'nin şeyhi olan Şeyh Üftâde (ö. 1580-81)'nin ramazaniyesi, ramazan karşılması türündendir:

Âşıklara eydin salâ

Oruç ayı geldi yine

Rahmet denizi cûş edip

Âlemlere doldu yine

Kur'ân'da Allâh öğdüğü

Cümle nebiler sevdiği

Ümmete Allâh verdiği

Oruç ayı geldi yine

Cümle aya sultân olan

Dertlilere dermân olan

Hak'dan bize ihsân olan

Oruç ayı geldi yine

Dosttan atasın getiren

Zulmetleri hep götüren

Canlarda irfân bitiren

Oruç ayı geldi yine

Sâliklere kuvvet olan
 Âriflere izzet olan
 Mü'minlere cennet olan
 Oruç ayı geldi yine

Aydın eden gönülleri
 Mesrûr eden mü'minleri
 Ma'mûr eden mescidleri
 Oruç ayı geldi yine

Üftâde'nin cânı sever
 Oruç ayın dâim öğer
 Dost iline edin sefer
 Oruç ayı geldi yine¹⁶

1469 tarihinde vefat eden Eşrefoğlu'nun ramazan ilahisi "Elveda" muhtevalıdır:

Elvedâ ey mâh-ı tâbân elvedâ
 Elvedâ ey mihr-i Yezdân elvedâ
 Elvedâ ey âfitâb-ı şer'-i dîn
 Elvedâ ey mâh-ı tâbân elvedâ

Gündüzün bayrâm idi sâ'implere
 Her gecen bir kadr idi kâ'implere
 Nûrdan bir tâc idin âlemlere
 Elvedâ ey mâh-ı tâbân elvedâ

Leyle-i kadr ü berât idin bize
 Hem dahı savm u salât idin bize
 Nâr-ı dûzahtan necât idin bize
 Elvedâ ey mâh-ı tâbân elvedâ

Yılda bir kez şehri seyrân eyledin
 Kendözün bu halka mihmân eyledin
 Sonra tâvus gibi cevlân eyledin

¹⁶ Âmil Çelebioğlu, "Dinî-Tasavvufî Edebiyatımızda Ramazan", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s.699.

Elvedâ ey mâh-ı tâbân elvedâ

Hazret'e bizden şikâyet eyleme

Aybımız çoktur hakâret eyleme

Eşrefoğlu'na melâmet eyleme

Elvedâ ey mâh-ı tâbân elvedâ¹⁷

Ramazanda mâni okumak da çok yaygın bir gelenek idi. Bazı bölgelerde hâlâ yaşatılan bu geleneğe göre ramazan davulcuları veya mahalle bekçileri iftar öncesi ve sahur vakti kapı kapı dolaşırlar davul eşliğinde mâni okurlardı. Zamanın, gecenin, bölgenin, ev halkının gündemine uygun konularda bazen bilinen mâniler bazen de irticalen mâni okunurdu. Hatta pencereye veya kapıya çıkan mahalle sakinleri istekte bulunurlar bekçiler/davulcular o konuda irticalen mâni söylerlerdi. Bu zengin ve anlamlı kültürün izleri hâlâ hissedilmekte ve yer yer yaşatılmaktadır:

Geldi mâh-ı ramazânım

Şâd olup sevindi cânım

Ramazân-ı şerîfiniz

Mübârek olsun sultânım¹⁸

Osmanlı döneminde ramazan ayında şairlerin **ramazaniye** yazma geleneği vardı. Ramazan ayını idrak eden bir şair birine kaside yazacaksa onun ilk bölümünü (teşbib) ramazana ayırır, sonra methiyeye geçerdi. Ramazan duygularını ihtiva eden bu şiirler şairlerin yaşadıkları hayatı şiire nasıl yansıttıklarının da delilidir. Klasik Türk edebiyatı ramazaniyye manzumeleri yönünden oldukça zengindir. Yine bu ayda gazel, kıt'a, rûbai, musammat nazım şekillerinde de çok sayıda ramazan, oruç konulu örnekler vermişlerdir:¹⁹

Edirneli Kâmî (ö.1723)'nin ramazan konulu örnek kasidesinin ilk dört beyti aşağıya kaydedilmiştir:

¹⁷ Mustafa Tatçı (Haz.), *Eşrefoğlu Rûmî Divan-ı İlâhiyât*, Diyanet İşleri Yayınları, Ankara 2014, s. 80.

¹⁸ Âmil Çelebioğlu (haz.), *Ramazân-nâme*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019, s. 29.

¹⁹ Ramazaniyeler üzerine hazırlanan bir tez için bk. Mehmet Emin Ertan (Haz.), *Divan Edebiyatında Ramazaniyeler Üzerine İncelemeler*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne 1995.

Yevm-i şek deyu boğaz cengin ederken rindân
Zâhir oldı âleme nusret-i şeh-r-i ramazân

Âb-ı gufrân ile sîrâb olıcak demlerdür
Rûz u şeb olmadadır altun olukdan rîzân

Tâ yed-i magfiretin kûşe-i ebrûsudur ol
Semt-i tâ'âta işâretle olur da'vet-hân

Hâzır ol kim yine yağma-yı nî'amdır oldı
Zer-kilid-i der-i gencîne-i rahmet rahşân²⁰

Günümüzde ise telefon ve e-posta yoluyla oruç mesajları yazılmaktadır. Bunlarda az da olsa şiir örneklerine rastlanır. Diğerleri de şiir tadında metinlerdir. Ayrıca az da olsa ramazaniye yazma geleneğinin günümüzde de devam ettiğini belirtmemiz lazım.

Ramazanda büyük camilerin minareleri arasına asılan mahyalara da zaman zaman şiir veya berceste mısraların yazıldığı görülmektedir. Geçmişte telefonun ve internetin olmadığı dönemlerde mahyalar toplumsal mesajlaşma mekanizmalarıydı. Göğe yazılan yazılardı. Çevresini hilalin ve yıldızların süslediği bu yazılardan biri de Yahya Kemal'in bir beytidir. Halide Nusret Zorlutuna (ö. 1984) bu beyit için şunları söylüyor: "Mahyalar içinde bir mahya vardır ki, ömrümce unutamam; İstanbul'un mütareke felaketi içinde bunaldığı bir ramazandı. İstiklal savaşı, Anadolu ufkunda bir umut güneşi gibi kâh parlıyor, kâh sönüyordu. Bir gece, teravîh namazından çıkanlar Bayezit Camii'nin minareleri arasında bir şaheser beyit gördüler. Yahya Kemal'in Âkifane bir beyti, karanlık gökte ışık ışık parlıyordu:

Tâ ki yükselsin ezanlarla müebbed nâmın
Gâlip et! Çünkü bu son ordusudur İslâm'ın

Binlerce Müslüman yürek o gece bu duaya hıçkırarak 'Âmin...' dedi."²¹

Duvar yazıları 20 ve 21.yüzyılda daha da önem kazanmıştır. Şehirleşmenin artmasıyla birlikte duvarlar artmış, sokaklarda estetiğın görünüşü halini almıştır. Duvarların yüzeylerinin boyanmasının dışında

²⁰ Tamamı 26 beyit olan Kâmî'nin bu ramazaniyye konulu kasidesi için bk. Mehmet Emin Ertan (Haz.), *a.g.t.*, s. 113.

²¹ Hasan Özönder, "Gökyüzünde Yazı; Mahya", *Kültür ve Sanat*, Türkiye İş Bankası Yayınları, yıl: 2, Sayı: 5, Mart 1990, s. 45.

resimlendirilmesi ve yazı ile donatılması da yaygınlaşmaya başlamıştır. Sokak duvarlarına daha çok gençler, az da olsa çeşitli kurum ve kuruluşlar da yazı yazmaktadır. Yer yer okulların, kurumların, bazı alışveriş merkezlerinin iç duvarlarında da şiir, beyit, mısra veya güzel sözlerin yazıldığı görülür. Maalesef bu alışkanlığımız yeterli değildir. Yol kenarlarındaki ticari reklam panoları her yeri kaplamaktadır. En azından belli panolarda, park ve bahçelerde, güzel sözlere, şiirlere yer vermek geleneğin ihyasından öte hiç şüphesiz geleceğin inşasına da katkıda bulunacaktır.

Reklamların da en azından bir kısmında edebî hususiyetler vardır. Reklamların amacı etkili ve çarpıcı ifadelerle dikkat çekip ürün satmaktır. Bir sözün etkili olabilmesi için içinde nükte olmalı, kısa olmalı, vurgulu olmalı ve dikkat çekici olmalıdır. Bunları oluşturabilmek için reklamcılar edebî sanatlardan istifade ederler. Bu yönleriyle reklamların tamamı olmasa da bazılarını edebî saymak mümkündür.

Bir pizza reklamında cinas sanatından istifade edilerek "Limitsizsiniz, limit sizersiniz" denilerek söz vurgulu, nükteli ve çarpıcı bir hale getirilmiştir.

Bir sakız reklamında ise sakızların sarıldığı kağıtlarda mâniler yazılıdır. Televizyon reklamlarında bu mâniler okunur. Sakızın mâni yazılı kâğıda sarılması eski bir âdettir. Sözü edilen sakız reklamındaki mâniler eski âdetin günümüze yansımından başka bir şey değildir. Birkaç örnek:

Aşkın etmiş onu şâir
Her gün yazar bir şiir
Sensin ilham perisi
Tüm satırlar sana dâir

Siz tanışalı üç gün olmuş
Kalbine bir sıcaklık dolmuş
Tekrar görüşür müyüz diye
Zavallım sararıp solmuş²²

Son zamanlarda teknolojinin yaygınlaşmasına bağlı olarak insanlarda bazı yeni alışkanlıklar oluştu. Mesela, cuma günleri herkes birbirine

²² <https://sakizfallari.wordpress.com/2016/04/01/falim-sakizi-2150/>

telefondan Cuma mesajı atmaya başladı. Yine dinî ve millî günler mesajlarla yoğun bir şekilde kutlanmaya başlandı. Bu mesajların da önemli bir kısmını şiir ya da şiir tadında metinler oluşturmaktadır. Serdeki şairlik amatörce de olsa bu alanda kendini gösteriyor. Bu meyanda örnek mesajların yer aldığı siteler oluşturuluyor. Belki yaşayan şairlerin bu özel gün ve geceler için insanların paylaşabilecekleri şiirler yazmaları güzel olur.

Bilhassa Osmanlı döneminde beşikten mezara kadar insan hayatındaki her türlü gelişmeyle ve değişimle ilgili **tarih manzumesi** yazmak âdetti. Doğum, sünnet düğünü, düğün, askere gitme, hacca gitme, sakal bırakma, evlenme, ev yaptırma, ölüm vs. dönemlerinde o dönemin tarihini ve hislerini dile getiren tarih manzumeleri yazılırdı. Bugün de erbabı yine çeşitli vesilelerle bu geleneği devam ettirmektedir. Özellikle mezar taşlarına şiir veya şiir tadında metinler yazma ta Orhun Abideleriyle başlar. Göktürkler döneminden kalan bu anıt mezar taşlarına edebî metinler kazanmıştır. Gelenek o günden bugüne devam ettiriliyor. Resim ve figürden çok söze ehemmiyet veren Türk kültürünün mezar taşlarında da söz ağırlıklı devam ettirildiği görülmektedir. Birçok mezar taşını süsleyen şu şairi bilinmeyen anonim beyit Türk ölüm felsefesini ve mezar taşı kültürünü özetler mahiyettedir:

Bak ne söyler insana kabirdeki şu taşlar
Bir yalan burda bitti bir gerçek burda başlar²³

Osmanlı döneminde 1206/1791'de yazılmış bir mezar taşı manzume metni şöyledir:

Hû

Dervîş Mustafâ-yı revânî-fürûş kim
Rûh-ı revânî şâd ola ehl-i vefâ imiş
Aşr-ı Muharrem'inde bin iki yüz altının
Tevhîd içinde göçtü nasıl cân-fedâ imiş
Ol gerçi müsta'id idi aşkıyla yanmaya
Mersiyeye-hân tekyede âteş nevâ imiş

²³ Mehmet Samsakçı, *Türk Mezar Taşı Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015, s.14.

Bir kerre yâ Hüseyin diyü sayha eyleyip
Cân virmek ise ancak olur bî-riyâ imiş

Defn oldu gitti gözlerinin kanı dinmedi
Elhak muhibb-i Âl-i Resûl-i Hüdâ imiş

Ben Pertev öyle bir kuru dâvâyı dinlemem
Âşık demek de işti o zâta sezâ imiş
(10 Muharrem 1206 H.=9 Eylül 1791-2 M.)²⁴

Yeni dönemde yazılmış bazı şair mezar taşları manzumeleri ise şöyledir:

Yan yana dizilen mezarlarınız
Zemine semavi iftihar olmuş
Şair Emir Sehiç Koryürek, 1893-1949

Bu taş cebînime benzer ki aynı makberdir
Dışı sükût ile zâhir derûnu mahşerdir
Zincirlikuyu: Şair Abdülhak Hamit Tarhan 1852-1937

Ölüm âsûde bahar ülkesidir bir rinde
Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter,
Ve serin serviler altında kalan kabrinde
Her seher bir gül açar her gece bir bülbül öter
Rumelihisarı: Şair Yahya Kemal Beyatlı 29-884-1958

Şiir Gibi Hayat: Hayatı Şiirle Yaşamak

Yukarıda giriş bölümünde Türklerin hayatı şiirle yaşayan bir millet olduğunu belirtmiş hocalarımdan örnekler vermiştim. Bugünlerde bu hayat tarzından bir hayli uzaklaştığımızı üzülererek itiraf etmek gerekir. Ancak hâlâ bu geleneği yaşatanların da olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Hatta bu konuya yatkın ve meraklı bir gençliğin de geldiğini memnuniyetle görmekteyiz.

²⁴ Edirnekapı Şehitliğinde bulunan bu taşın sahibi Mustafa Efendi'nin Halveti Tekkesinde Maktel-i Hüseyin okunurken, aşkla bir "sayha vurduğu" ve o esnada vefat ettiği nakledilmektedir. Kitabenin şairi Muvakkitzade Muhammed Pertevî'dir. Geniş bilgi için bk. Mehmet Samsakçı, *a.g.e.*, s. 47-48.

Hayatı şiirle yaşamak nasıl bir şeydir örneklerle anlatalım:

Herkese eleştiren birisine “*Yârsız kalır cihânda aybsuz yâr arayan*”²⁵ diyerek ayıpsız/kusursuz insanın olamayacağını hatırlatmaya çalışırız.

Başta hocalar ve öğretmenler olmak üzere birçok insan alçak sesle konuşan insanlara biraz daha sesini yükselt dedikten sonra,

Âvâzeyi bu âleme Dâvûd gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş²⁶

diye uyarıda bulunuruz. Bu beyit Bâkî (ö. 1600)’nin gök kubbeye saldığı hoş sedadır. 16.yüzyıldan beri dillerde dolaşır durur. İnsanları dünyaya hoş bir seda bırakmaya davet eder.

Sağlığını ihmal eden, tedavisini geciktiren birine,

Halk içinde mu‘teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi

diyerek Kanûnî’nin meşhur beytini hatırlatır, sağlığının kıymetini bilmesini ve ihmal etmemesini öğütleriz. Hayatı ıstıraplarla at sırtında geçen Kanûnî Sultan Süleyman (1520-1566) Muhibbî mahlasıyla mükemmel şiirler bırakmıştır bizlere.²⁷ İnsanın sahip olduğu sağlığın onun en büyük devleti olduğunu dile getirin bu beyit yazıldığı 16.yüzyıldan beri darüşşifaların yani hastanelerin kapısını uyarıcı bir metin olarak süslemiştir.

Akşam gurup vakti, bir günün bittiğini ve gecenin başlayacağını haber veren bir andır. Hüzünle karışık tarifi zor bir his yaşatır insana. İşte bu anlarda Ahmet Haşim (ö.1933)’in o unutulmaz mısralarını hatırlarız:

²⁵ Bu mısra Muhibbi mahlasıyla şiirler yazan Kanuni Sultan Süleymana ait “*Genc bî-mâr u gül bî-hâr olmaz ey Muhib / Yârsuz kalur cihânda aybsuz yâr isteyen*” şeklindeki beytin ikinci mısraıdır. Beytin ikinci mısraı meşhur olmuştur. Bk. Kemal Yavuz, Orhan Yavuz, *Muhibbî Dîvânı*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul 2016, c. 2, s. 1364 (G.2707-5).

²⁶ *Bâkî Dîvânı*, Haz. Sabahattin Küçük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 234, G. 218/3.

²⁷ Kanûnî Sultan Süleyman Divan’ında 4000’in üzerinde şiir olup karşılaştırmalı metni iki cilt halinde yayımlanmıştır. *Muhibbî Dîvânı*, Haz. Kemal Yavuz – Orhan Yavuz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, İstanbul 2016. Metindeki beytin cilt ve sayfası: C.II, s.1676, G.3406/1.

Akşam, yine akşam, yine akşam
 Bir sırma kemerdür suya baksam;
 Üstümde sema kavs-i mutalsam!
 Akşam yine akşam yine akşam
 Göllerde bu dem bir kamyş olsam!²⁸

Yaşı otuz beşe dayanmış, yer yer yüzünde kırışıklıklar başlamış, şakaklarındaki saç telleri birer ikişer ağarmaya durmuş bir kimseye ömrünün yarısına ulaştığını hatırlatmak için Cahit Sıtkı Tarancı (ö. 1956)'nın "Otuz Beş Yaş" şiirinin bazı mısralarını hatırlarız ve hatırlatırız:

Yaş otuz beş yolun yarısı eder
 Dante gibi ortasındayız ömrün
 Delikanlı çağımızdaki cevher
 Yalvarmak yakarmak nafi bugün
 Gözünün yaşına bakmadan gider
 Şakaklarıma kar mı yağdı ne var
 Benim mi Allahım bu çizgili yüz
 Ya gözler altındaki mor halkalar
 Neden böyle düşman görünürsünüz
 Yıllar yılı dost bildiğim aynalar²⁹

Yaptığı işlere özenmeyen ve acele edenlere Şair Hâtemî'nin:

Erişir menzil-i maksûduna âheste giden
 Tiz-reftâr olanın pâyına dâmen dolaşır

beytini okuyuveririz. Şöyle demektir: "Yavaş ama dikkatli ve temkinli hareket eden kimse ulaşmak istediği hedefe (er geç) ulaşır. (Ancak) acele edenin ayağına eteği dolaşır, (hedefine ulaşamaz)." Böylece dikkatli hareket edenin hedefine ulaşabileceğini, acele edenin de ayaklarına eteğinin dolaşacağını yani hedefine ulaşamayacağını hatırlatmış oluruz.

İşlerini iyi yapan, hilesiz çalışan insanın çalışmasındaki dürüstlüğünü ve kabiliyetini vurgulamak için ya da tam tersi yapılan işin iyi olmadığını belirtmek için Ziya Paşa (ö. 1880)'nin "Kişinin aynası yaptığı iştir, onun

²⁸ Ahmet Hâşim, Haz. İsa Kocakaplan, Timaş Yayınları, İstanbul 2001, s. 83.

²⁹ Cahit Sıtkı Tarancı, *Otuz Beş Yaş*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1956, s. 154.

lafına bakılmaz. Zira insanın aklının seviyesi (bilgi ve kabiliyeti) eserinde görünür” anlamına gelen,

Âyînesi iştir kişinin lâfa bakılmaz
Şahsın görünür rütbe-i akli eserinde

mısralarını okuruz. Böylece sayfalar dolusu yazıyla ifade edilecek bir anlayışı bir beyitle kalıcı bir halde söyleyiveririz. Şiirin kelimeleri istif etme sanatı, kısa ve özgün söyleme yöntemi olduğunu ispat edecek beyitlerden biridir bu.

Yumuşak huylu olduğu için birinin üzerine giden ve baskı yapan kimseye yine Ziya Paşa'nın “*Yumuşak, sakın, iyi huylu şahsın gazabından Allah'a sığın zira yumuşak huylu atın çiftesi pektir*” anlamına gelen,

Allâh'a sığın şahs-ı halîmin gazabından
Zîrâ yumuşak huylu atın çiftesi pekdir³⁰

mısralarını uyarı için okuyuveririz. Böylece yumuşak huylu, sakın, az konuşan insanlara baskı yapılmasının doğru bir davranış olmadığını da vurgulamış oluruz. Ziya Paşa (ö. 1880), Rûhî (ö. 1605-06)'nin “Terkib-bendi”ne nazire olarak kaleme aldığı bu şiirinde benzer uyarıları sıkça yapmaktadır. Beyitlerinin çoğu atasözü gibi dillerde dolaşmaktadır. Her iki terki-bent de sosyal tenkidin zirve metinleridir.³¹

Selam verdiğimiz topluluktan ses çıkmayınca, selamımız duyulmayınca, ya da bazıları selamımızı alıp bazıları almayınca o insanlara hitaben Fuzûlî (ö.1556)'nin,

“Selam verdüm rüşvet degüldür deyu almadılar.”³²

cümlesini okuyuverir, tepkimizi veya esprimizi gerçekleştiririz.

³⁰ Önder Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Bütün Şiirleri ve Eserlerinden, Açıklamalı Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 164.

³¹ Ziya Paşa'nın Terki-bendi için bk. Önder Göçgün, *a.g.e.*, s.159-166; Ruhî'nin Terki-bendi için bk. Nihat Öztoprak (Haz.), *Rûhî*, Timaş Yayınları, İstanbul 2001, s.24-61.

³² Bu cümle, Fuzûlî'nin Nişancı Celâlzâde Mustafa Paşa'ya gönderdiği “Şikayetnâme” adıyla meşhur olan mektubunda geçmektedir. Mektup için bk. Abdülkadir Karahan, “Fuzûlî'nin Mektupları 1”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2(3-4), İstanbul 2012, s. 256 (245-266).

Ömrümüzün son baharında merdiven çıkarken Ahmet Haşim (ö. 1933)'in "Merdiven" şiirini hatırlamamız çok azdır.

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden
 Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak
 Ve bir zaman bakacaksın semâya ağlayarak
 Sular sarardı yüzün perde perde solmakta
 Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta
 Eğilmiş arza kanar muttasıl kanar güller
 Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller
 Sular mı yandı neden tunca benziyor mermer
 Bu bir lisân-ı hafidir ki ruha dolmakta
 Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta³³

İstanbul'u bir tepeden veya yüksek bir yerden seyrederken Yahya Kemal'in şiirini hatırlayıp,

Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul!
 Görmedim gezmediğim, sevmemişim hiçbir yer.
 Ömrüm oldukça gönül tahtına keyfince kurul!
 Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer.

Nice revnaklı şehirler görünür dünyada,
 ...

mısraları dilimizden dökülür. Yüksek, sevimsiz, beton binalarla doldurulan İstanbul Allah'ın verdiği o eşsiz güzellik sayesinde hâlâ güzeldir. Onu bir tepeden seyretmek doyumsuzdur. Bu seyirlerle İstanbul insanı kendine hayran bırakır ve bağlar.

Ya da Necip Fazıl Kısakürek'in,

Ana gibi yar olmaz, İstanbul gibi diyar;
 Güleni şöyle dursun, ağlayanı bahtiyar...
 Gecesi sümbül kokan
 Türkçesi bülbül kokan,

³³ İsa Kocakaplan (Haz.), *Ahmet Hâşim*, Timaş Yayınları, İstanbul 2001, .82

İstanbul,
İstanbul...³⁴

şiiirini hatırlarız ve mırıldanırız. Bugün her ne kadar gecesi sümbül kokmuyor, Türkçesi bülbül kokmuyor, ağlayanı bahtiyar değilse de İstanbul gibi diyar yok. Allah öyle güzel yaratmış ki bütün olumsuzluklara rağmen güzelliği bozulmuyor.³⁵

Kaldırımda yürürken Necip Fazıl'ın kaldırımlar şiiirini hatırlamayanımız azdır.

Kaldırımlar, çilekeş yalnızların annesi;
Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır.
Kaldırımlar, duyulur, ses kesilince sesi;
Kaldırımlar, içimde kıvrılan bir lisandır.³⁶

Türk yurdunda vatan gaailesi hiçbir zaman bitmez. Bir doğudan bir batıdan, bir kuzeyden bir güneyden sürekli tehditler yaşanır. Anadolu'da, Kıbrıs'ta, mavi vatanda, gönül coğrafyamızda hep vatanla imtihan halindedir Türk milleti. Ne zaman vatan konusu geçse Orhan Şaik Gökyay (ö.1994)'ın "Bu Vatan Kimin?" şiiiri dillerden dökülür:

Bu vatan, toprağın kara bağrında
Sıradağlar gibi duranlarındır,
Bir tarih boyunca onun uğrunda
Kendini tarihe verenlerindir...³⁷

Altı dörtlükten oluşan bu şiiir Türk milletinin hislerine tercüman olduğu için yazıldığından beri milli günlerde ve vatan konulu sohbetlerde daima gür sesle okunmuştur. Türk milleti bu şiiirinden dolayı Orhan Şaik Gökyay'a "Vatan Şairi" unvanını madalya olarak takmıştır.

³⁴ Hasan Akay, *Fatih'ten Günümüze Şairlerin Gözüyle İstanbul*, İşaret Yayınları, İstanbul 1997, c. I, s. 573.

³⁵ Bu münasebetle İstanbul'un her türlü güzelliğinin dile getirildiği A. Halûk Dursun'un *İstanbul'da Yaşama Sanatı* (Ötüken Yayınları, İstanbul 1999) adlı eserini hatırlatırız.

³⁶ M. Orhan Okay, *Necip Fazıl Kısakürek*, Şule Yayınları, İstanbul 2000, s. 118.

³⁷ Orhan Şak Gökyay, *Bu Vatan Kimin?*, Editör: Nusret Gedik, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2018, s.19.

Sonuç

Şiirle hayat ve şiir gibi hayat için burada verilen örnekleri elbette çoğaltmak mümkündür. Türk milletinin hayatına yön veren binlerce eser, bunlarda yer alan on binlerce beyit ve şiir vardır. Hiç şüphesiz ilerde yazılacak kitapta daha fazla örnek yer alacaktır.

Türk Milleti olarak biz hayatı farkında olmasak bile şiirle yaşıyoruz. Şiir hayatımızın can damarlarından biri olmuş, hayatımızı yeşertmiş. Şiirle hayat içi güllerle dolu bir bahçe iken onsuz hayat çölden farksız gelir bize. Şiirle iç içe hayat dostlarla buluşmak, dostlarla gönülden konuşmak ise şiirsiz hayat bize dost bildik düşmanla birlikte yaşamak gibidir.

“Şiirle hayat ve şiir gibi hayat” hayatı canlandırmak, güzelleştirmek, tatlandırmak ve anlamlandırmaktır. Şiirle yaşamak, geçmişin tecrübelerinden istifade etmektir; hayata bir çift göz yerine birçok çift gözle yani kardaş, gönüldaş, ülküdaş olduğu milletinin gözüyle bakmaktır.

Şiirle hayat ve şiir gibi hayat, köklü ve derin geçmişle irtibatı koparmamak, geçmişin birikimini bugüne taşımak, geleceği bu asırlar içinden süzülüp gelen tecrübeyle inşa etmektir.

Ancak son zamanlarda edebiyatı bilhassa şiiri Türk milletinin hayatından çıkarmak için her şey denenmiştir. Şiirden ölçü, ahenk, sanat, nükte kaldırılarak önce zevksiz hale getirilmiş, sonra da terk edilmeye çalışılmıştır. Şiirin ve güzel sözlerin yerine argo yerleştirilmiştir. Sanat icra etmenin yerine eğlence, kazanma, tüketme yerleştirilmiştir. Sanatla meşgul olanlar boş işle uğraşiyor diye suçlanmış, küçük görülmüş, hor görülmüştür. Düzgün konuşmaya gayret edenler edebiyat parçalamakla suçlanmıştır.

Netice itibariyle yukarıda sıralandığı gibi insanlar hayatlarını şiirle donatsa, birbirine yeri geldikçe konuya, zamana, hadiseye uygun şiirler söylese hiç şüphesiz hayat daha hoş, tatlı ve anlamlı gelecektir. Kırgınlıkların, küslüklerin kavgaların yerini nezaket, hoş görü, fikir ve sanat alacaktır. İnsanlığın ihtiyacı da tam olarak budur.

KAYNAKÇA

- AKAY, Hasan, *Fatih'ten Günümüze Şairlerin Gözüyle İstanbul*, II c., İşaret Yayınları, İstanbul 1997.
- AKYÜZ, Kenan, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur (Haz.), *Fuzûlî Türkçe Divan*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1958.
- ALPTEKİN, Ali Berat, *Âşık Veysel, Türkü Türkü Çağırırız*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- BAYKAL, Kâzım, *Süleyman Çelebi ve Mevlid*, (Haz.) Kadir Atlansoy, Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, Bursa 1999.
- BİLKAN, Ali Fuat (Haz.), *Nâbî Dîvânı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, IIc., İstanbul 1997.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil - Yusuf Ziya Öksüz (Haz.), *Türk Bilmeceler Hazinesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1995.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (Haz.), *Ramazan-nâme*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, "Dinî-Tasavvufî Edebiyatımızda Ramazan", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s.697-701.
- DURŞUN, A. Halûk, *İstanbul'da Yaşama Sanatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999.
- ERTAN, Mehmet Emin (Haz.), *Divan Edebiyatında Ramazaniyeler Üzerine İncelemeler*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi, Edirne 1995.
- Erzincan'ın Kemaliye İlçesi (eski adı Eğin)'nde mâni levhalarının yer aldığı "Mâniler Yolu":
<https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/erzincanda-ozlem-ve-hasretin-dile-geldigi-mani-yolu,S22vIvTfdk23y9-ItC8GOA>
- GÖÇGÜN, Önder, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Bütün Şiirleri ve Eserlerinden, Açıklamalı Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

- GÖKYAY, Orhan Şak, *Bu Vatan Kimin?*, Editör: Nusret Gedik, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2018.
- KARAHAN, Abdülkadir, “Fuzûlî'nin Mektupları 1”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2(3-4), İstanbul 2012, s.245-266.
- KILIÇ, Atabey (Haz.), *Mirzâ-zâde Ahmed Neylî ve Divânı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.
- KILIÇ, Neslihan (Haz.), *Ömer Seyfettin Bütün Hikayeleri*, Yayına Üç Harf ABC Yayınları, İstanbul 2009.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, *Çile*, 7. Baskı, İstanbul 1979.
- KOCAKAPLAN, İsa (Haz.), *Ahmet Hâşim*, Timaş Yayınları, İstanbul 2001.
- KÜÇÜK, Sabahattin (Haz.), *Bâkî Divânı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- OKAY, M. Orhan, *Necip Fazıl Kısakürek*, Şule Yayınları, İstanbul 2000.
- Ömer Çam, https://omercamaihl.meb.k12.tr/icerikler/omer-cam-hoca-kimdir_5392212.html (Erişim tarihi: 03.04.2022)
- ÖZÖNDER, Hasan, “Gökyüzünde Yazı; Mahya”, *Kültür ve Sanat*, Türkiye İş Bankası Yayınları, yıl: 2, Sayı: 5, Mart 1990, s. 45.
- ÖZTOPRAK, Nihat (Haz.), *Rûhî*, Timaş Yayınları, İstanbul 2001.
- ÖZTOPRAK, Nihat, “Âmil Çelebioğlu'nun Hayatı ve Bibliyografyası”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1993. Sayı 7, sf. 1-12.
- ÖZTOPRAK, Nihat, “Ruhî'nin Şiir Anlayışı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 12, İstanbul 2005, s. 101-136.
- SAKAOĞLU, Saim, *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
- Sakız ambalajındaki mâniler:
<https://sakizfallari.wordpress.com/2016/04/01/falim-sakizi-2150/>
- SAMSAKÇI, Mehmet, *Türk Mezar Taşı Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015.
- TARANCI, Cahit Sıtkı, *Otuz Beş Yaş*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1956.

- TATÇI, Mustafa (Haz.), *Eşrefoğlu Rûmî Divan-ı İlâhiyât*, Diyanet İşleri Yayınları, Ankara 2014.
- UZUN, Mustafa İsmen, "ERAYDIN, Selçuk", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2020, EK-1. Cild, s. 410-411. <https://islamansiklopedisi.org.tr/eraydin-selcuk> (erişim tarihi: 03.04.2022)
- UZUN, Mustafa İsmen, "YURT, Ali İhsan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2020, EK-2. Cild, s. 676-677. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yurt-ali-ihsan> (erişim tarihi: 03.04.2022)
- YAVUZ, Kemal – Orhan Yavuz (Haz.), *Muhibbî Dîvânı*, I-II c., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, İstanbul 2016.

“LIFE WITH POETRY, LIFE LIKE POETRY”

Abstract

Turkish people live their lives with poetry from birth to death. A newborn child begins his life by listening to lullabies, which can be considered as mother's poems. Then it continues with a nursery rhyme from childish poems on the street. They grows up listening to manis from their older brothers/sisters, riddles in verse from their elders, mawlıds, hymns, tawhids and prayers. They continue their lives with poetry in Ramadan, which they realize every year, with drummer's manis at iftaar and sahoor, with rhyming prayers in the taste of poetry, with hymns in tarawih prayers, with Karagöz Hacıvat and shadow plays until sahoor after tarawih. The custom of chronogram in verse and writing poems on plates still continues in all kinds of beginnings such as birth, pilgrimage, beard growth, military service, wedding, death etc.

While these habits continue on the one hand, our new habits in the form of writing messages on the phone, e-mail and writing on the walls have been combined with the culture of poetry with the change of life and the development of technology. It has become a habit to write poetry in messages or to write verses and sentences with the taste of poetry on Eid days, holy nights, Fridays, etc..

Meanwhile, Turkish people organize their lives by benefiting from the poems of poets, especially Yunus, and try to live a life like poetry. They try to bring examples from couplets in order to make every subject they focus on in their daily lives more understandable and more convincing. Thousands of verses and couplets are still circulating each of which has become a proverb, which guides the life of the Turkish nation.

Life begins with poetry, lullaby. In the end, it becomes eternal on the tombstone. Our ancestors used to engrave concise verses and couplets about death as well as verses and hadiths on their gravestones. The tombstone poems that explain that Allah is the only remnant, that life is temporary, that every soul will surely taste death one day... are still a tradition today, in the Latin alphabet.

In this article, the poetry and poetic life of a Turkish person from cradle to grave is tried to be revealed in the introduction and the other two parts. In the introduction, the characteristics of the poem and the relationship between human and poetry are mentioned. In the first chapter, the poetic phases of life and in the second chapter, the use of berceste poems in life are emphasized.

Keywords

Poetry, poetic life, life like poetry, human and poetry.